

URGANCH DAVLAT TIBBIYOT INSTITUTI JANUBIY OROLBO'YI TIBBIYOT JURNALI

2 - TOM, MAXSUS SON-3. 2026

14.00.00 - TIBBIYOT FANLARI ISSN: 3093-8740

UDK 616.993/.995-036.22-07

KATTALARDA PARAZITAR KASALLIKLARNING KLINIK-EPIDEMIOLOGIK KECHISH XUSUSIYATLARI VA DIAGNOSTIK MEZONLARI

Elmurodova Aziza Azamat qizi – Buxoro davlat tibbiyot instituti 2-sonli Gigiyena kafedrasida
dotsenti, PhD, Buxoro, O'zbekiston

aziza_elmurodova@bsmi.uz

<https://orcid.org/0009-0009-0825-0534>

ANNOTATSIYA

Parazitar kasalliklar kattalar aholisi orasida surunkali va niqoblangan kechishi bilan ajralib turadigan dolzarb tibbiy-ijtimoiy muammodir. Ushbu tadqiqotda 18–60 yoshdagi 250 nafar bemorda parazitar invaziyalarning klinik va epidemiologik xususiyatlari o'rganildi. Kompleks laborator-instrumental diagnostika natijasida lyamblioz (38.4%) va askaridoz (22.0%) eng ko'p uchraydigan etiologik omillar ekanligi aniqlandi. Klinik manzarada dispeptik sindrom (72.8%), abdominal og'riqlar (66.0%), astenovegetativ buzilishlar (59.2%) va periferik eozinofiliya (54.0%) yetakchilik qildi. Koprofagik, serologik (IFA) va ultratovush diagnostikasini majburiy qo'llash tashxis aniqligini sezilarli darajada oshirishi isbotlandi.

Kalit so'zlar: parazitar kasalliklar, gelmintozlar, lyamblioz, klinik epidemiologiya, eozinofiliya, IFA, abdominal og'riq, dispeptik sindrom.

«CLINICAL AND EPIDEMIOLOGICAL CHARACTERISTICS OF PARASITIC DISEASES IN ADULTS: DIAGNOSTIC PATTERNS AND STATISTICAL ANALYSIS»

Elmurodova Aziza Azamat kizi

Associate Professor, PhD, Department of Hygiene No. 2, Bukhara State Medical Institute, Bukhara,
Uzbekistan

ABSTRACT

Parasitic infections remain a significant public health issue among adults, often presenting with vague or chronic clinical manifestations. This study evaluated the clinical and epidemiological features of parasitic diseases in 250 patients aged 18–60 years. Comprehensive laboratory and instrumental diagnostics revealed a high prevalence of giardiasis (38.4%) and ascariasis (22.0%), followed by echinococcosis (14.4%), enterobiasis (12.8%), and toxocariasis (8.4%). The predominant clinical presentation included dyspeptic syndrome (72.8%), abdominal pain (66.0%), asthenovegetative disorders (59.2%), and peripheral eosinophilia (54.0%). The integration of coprological, serological (ELISA), and ultrasound methods significantly improved diagnostic accuracy.

URGANCH DAVLAT TIBBIYOT INSTITUTI JANUBIY OROLBO'YI TIBBIYOT JURNALI

2 - TOM, MAXSUS SON-3. 2026

14.00.00 - TIBBIYOT FANLARI ISSN: 3093-8740

Keywords: parasitic diseases, helminthiasis, giardiasis, clinical epidemiology, eosinophilia, ELISA, abdominal pain, dyspeptic syndrome.

«КЛИНИКО-ЭПИДЕМИОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ТЕЧЕНИЯ ПАРАЗИТАРНЫХ БОЛЕЗНЕЙ У ВЗРОСЛЫХ И ДИАГНОСТИЧЕСКИЕ КРИТЕРИИ»

Элмуродова Азиза Азамат кизи

Доцент кафедры Гигиены № 2 Бухарского государственного медицинского института, Бухара,
Узбекистан

АННОТАЦИЯ

Паразитарные болезни представляют собой актуальную проблему здравоохранения среди взрослого населения, часто протекая под маской хронической соматической патологии. В исследование были включены 250 пациентов в возрасте 18–60 лет с паразитарными инвазиями и подозрением на них. В структуре заболеваемости преобладали лямблиоз (38,4%) и аскаридоз (22,0%). В клинической картине доминировали диспептический синдром (72,8%), абдоминальный болевой синдром (66,0%), астеновегетативные расстройства (59,2%) и эозинофилия периферической крови (54,0%). Комплексное применение копрологических, серологических (ИФА) и ультразвуковых методов существенно повышает эффективность диагностики.

Ключевые слова: паразитарные болезни, гельминтозы, лямблиоз, клиническая эпидемиология, эозинофилия, ИФА, абдоминальная боль, диспептический синдром.

Kirish. Zamonaviy tibbiyot va jamoat salomatligida parazitlar kasalliklar (gelmintozlar va protozozlar) eng keng tarqalgan va yetarlicha baholanmagan patologiyalar qatoriga kiradi [1, 5, 6]. Jahon Sog'liqni Saqlash Tashkiloti (JSST) ma'lumotlariga ko'ra, dunyo aholisining 25-30% dan ortig'i turli parazitlar invazyalar bilan zararlangan [11, 14]. Kattalar populyatsiyasida parazitlar kasalliklar aksariyat hollarda yaqqol klinik simptomlarsiz, surunkali, oligosimptomli yoki gastroenterologik va allergik kasalliklar niqobi ostida kechadi [2, 7].

Kattalar populyatsiyasida parazitlar ko'pincha subklinik, niqoblangan va surunkali shaklda kechishi bilan ajralib turadi. Bu holat kasallikning uzoq vaqt davomida oshqozon-ichak trakti patologiyalari (surunkali xolesistit, gastroduodenit, ta'sirlangan ichak sindromi), astenovegetativ va allergodermatozlar niqobi ostida kechishiga hamda o'z vaqtida tashxis qo'yilmasligiga olib keladi [2, 7, 13]. Parazitlarning organizmda uzoq vaqt hayot kechirishi surunkali endotoksikoz, sensibilizatsiya, immunodepressiya hamda oziq moddalar so'rilishining buzilishiga (malabsorbsiya) sabab bo'ladi [4, 9]. Zamonaviy tibbiyot amaliyotida an'anaviy koprofitik tahlillarning nisbiy past sezgirligi sharoitida, immunoferment tahlili (IFA) va instrumental diagnostika mezonlarini kompleks qo'llash hamda epidemiologik xavf omillarini chuqur tahlil qilish ushbu ilmiy-amaliy muammoning o'ta dolzarbligini belgilab beradi [12, 15].

Parazitlarning hayot faoliyati mahsulotlari organizmning surunkali sensitizatsiyasiga, immunitetning pasayishiga, ovqat hazm qilish tizimi a'zolarining funksional hamda organik zararlanishiga olib keladi [4, 9]. Shu bilan birga, surunkali endotoksikoz va gipoksiya to'qimalarning regeneratsiya qobiliyatini pasaytirib, boshqa hamroqlik qiluvchi patologiyalar kechishini og'irlashtiradi [3, 8, 10]. Shuning uchun parazitlarni o'z vaqtida va aniq diagnostika qilish, ularning klinik-epidemiologik xususiyatlarini va tarqalish omillarini tahlil qilish zamonaviy profilaktik va amaliy tibbiyotning ustuvor vazifalaridan biridir [5, 12, 15]. Zamonaviy patofiziologik va immunologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, kattalarda parazitlar invazyalar nafaqat mahalliy a'zo va to'qimalarning mexanik zararlanishiga, balki butun organizm miqyosida chuqur tizimli o'zgarishlarga sabab bo'ladi [4, 10]. Parazitlarning hayot faoliyati va ularning metabolitlari immunitet

URGANCH DAVLAT TIBBIYOT INSTITUTI JANUBIY OROLBO'YI TIBBIYOT JURNALI

2 - TOM, MAXSUS SON-3. 2026

14.00.00 - TIBBIYOT FANLARI ISSN: 3093-8740

tizimining Th1/Th2 muvozanatini buzib, surunkali allergizatsiya va gipereozinofiliya bilan kechuvchi immunopatologik reaksiyalarni yuzaga keltiradi [8, 12]. Shu bilan birga, surunkali endotoksikoz oqibatida gipoksiya va mikrotsirkulyatsiya buzilishlari rivojlanib, organizmning nospetsifik rezistentligi pasayadi [3, 9]. Bu esa o'z navbatida, kattalar orasida uchraydigan surunkali somatik kasalliklarning (maddalar almashinuvi buzilishlari, oshqozon-ichak trakti va jigar patologiyalari) qaytalanishiga va davolash samaradorligining keskin pasayishiga olib keladi [2, 6].

Amaliy tibbiyotdagi yana bir muhim muammo — kattalarda parazitozlarni o'z vaqtida va aniq diagnostika qilishning murakkabligidir. An'anaviy koprofagik mikroskopiya usullari parazitlarning davriy ajralib chiqishi, kam miqdorda zararlanish yoki noto'g'ri namuna olish sababli ko'p hollarda noto'g'ri manfiy natijalarni beradi [12, 14]. To'qima va parenteral gelmintozlarda (masalan, exinokokkoz, toksokaroz) esa ichak tahlillari mutlaqo samarasiz hisoblanadi. Shu sababli, zamonaviy klinik amaliyotda ferment bilan bog'langan immunosorbent tahlili (IFA/ELISA), polimeraz zanjir reaksiyasi (PZR) kabi yuqori sezgirlikka ega serologik va molekulyar-biologik usullarni hamda ultratovush va kompyuter tomografiyasi kabi instrumental diagnostika majmualarini amaliyotga keng joriy etish dolzarb masala bo'lib qolmoqda [1, 7, 15].

Epidemiologik nuqtai nazardan, zamonaviy urbanizatsiya, aholi migratsiyasining ortishi, oziq-ovqat mahsulotlarini qayta ishlash va sanitariya-gigiyena madaniyatidagi o'zgarishlar parazitlar kasalliklarning tarqalish xarakterini sezilarli darajada o'zgartirdi [5, 11, 13]. Bugungi kunda mehnatga layoqatli aholi (18–60 yosh) orasida parazitozlarning yuqori darajada uchrayotgani ularning nafaqat salomatligiga, balki jamiyatning iqtisodiy va mehnat salohiyatiga ham salbiy ta'sir ko'rsatmoqda [14]. Sanitariya-epidemiologik nazoratning susayishi, sifatsiz ichimlik suvi hamda ishlov berilmagan oziq-ovqat mahsulotlarini iste'mol qilish tufayli infeksiya xavfi yuqori darajada saqlanib qolmoqda, bu esa kattalar populyatsiyasida klinik-epidemiologik xususiyatlarni muntazam o'rganish va profilaktik mexanizmlarni takomillashtirish zaruratini tug'diradi [5, 10, 15].

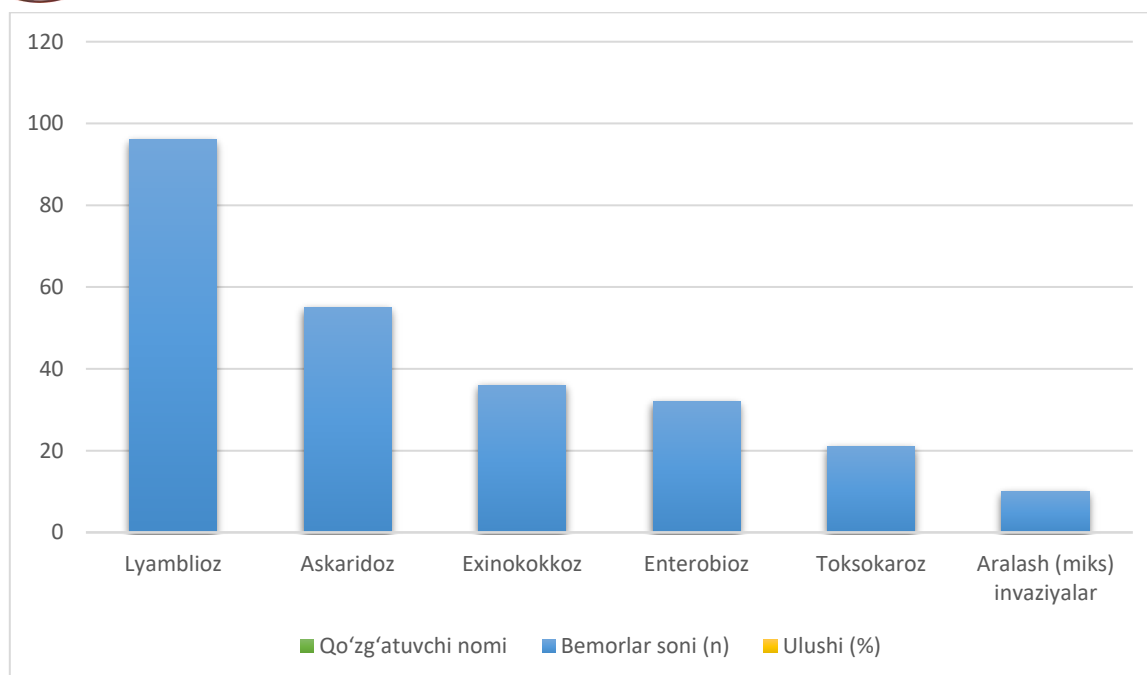
Tadqiqot maqsadi. 18–60 yoshdagi bemorlarda parazitlar kasalliklarning etiologik strukturasini, klinik-epidemiologik kechish xususiyatlarini hamda laborator-instrumental ko'rsatkichlarini statistik tahlil qilish va diagnostika samaradorligini oshirish.

Tadqiqot predmeti. Tadqiqotga parazitlar invaziyalar bilan kasallangan, parazitozlarga gumon qilingan hamda yuqori xavf guruhiga kiruvchi 250 nafar bemor (18 yoshdan 60 yoshgacha) jalb etildi. Bemorlarning o'rtacha yoshi 36.4 ± 8.2 yoshni tashkil etdi. Jinsiy tarkibi bo'yicha: erkaklar – 118 nafar (47.2%), ayollar – 132 nafar (52.8%).

Tadqiqot obyekti sifatida bemorlarning klinik simptomlari, koprofagik, serologik va gematologik ko'rsatkichlari hamda epidemiologik anamnez ma'lumotlari xizmat qildi.

Tadqiqot metodlari. Tadqiqotda quyidagi diagnostika usullari kompleks ravishda qo'llanildi: Koprofagik va gelmintoskopik usullar: Najasning oddiy mikroskopiya, Kato-Katz standart usuli, efir-formalinli konsentratsiyalash usuli hamda perianal qirindi (enterobioz uchun). Serologik diagnostika: Qon zardobida parazit va gelmintlarga qarshi maxsus IgG va IgM antitelolarni aniqlash uchun immunoferment tahlili (IFA/ELISA). Gematologik tahlillar: Periferik qonning umumiy tahlilida leykotsitlar formulasi, eozinofillar darajasi, gemoglobin va eritrotsitlar cho'kish tezligi (EChT) baholandi. Instrumental usullar: Qorin bo'shlig'i a'zolarining ultratovush tekshiruvi (UTT) va ko'rsatmaga ko'ra fibrogastroduodenoskopiya (FGDS). Statistik tahlil: Ma'lumotlar SPSS v26.0 dasturiy paketida qayta ishlandi. Parametrik ko'rsatkichlar uchun Student t-testi, noparametrik ko'rsatkichlar uchun Pirson korrelyatsiya ko'rsatkichi (r) hisoblandi. Farqlar $p < 0.05$ bo'lganda statistik ishonchli deb topildi.

Tadqiqot natijalari. Tadqiqotga jalb qilingan 250 nafar bemor orasida laborator-instrumental usullar bilan parazitlar invaziya 214 nafarida (85.6%) to'liq tasdiqlandi, 36 nafarida (14.4%) esa klinik-serologik va epidemiologik gumonlar saqlanib qoldi. Etiologik struktura va epidemiologik omillardan aniqlangan parazitlar kasalliklarning etiologik spektri tahlil qilinganda, protozoal infeksiyalar va nematodozlar yetakchi o'rinni egallashi ma'lum bo'ldi (1-jadval).

1-jadval. Bemorlarda parazitlar kasalliklarning etiologik strukturasi (n=250)

Epidemiologik xavf omillari tahlil qilinganda, bemorlarning 156 nafarida (62.4%) shaxsiy va maishiy sanitariya-gigiyena qoidalariga yetarlicha rioya qilmaslik, 103 nafarida (41.2%) xom yoki yetarlicha yuvilmagan meva-sabzavotlarni iste'mol qilish, 72 nafarida (28.8%) uy hayvonlari (it, mushuk) bilan yaqin muloqot va 54 nafarida (21.6%) ishlov berilmagan ochiq suv havzalari/quvur suvlaridan foydalanish asosiy zararlanish yo'li ekanligi aniqlandi.

Klinik simptomlar va sindromlar statistikasi. Kattalarda parazitozlarning klinik kechishi ko'p a'zoli zararlanish va polimorfizm bilan tavsiflanadi. Bemorlarda kuzatilgan asosiy klinik simptom va sindromlar uchrash tezligi bo'yicha atroflicha tahlil qilindi.

Dispeptik sindrom (72.8%) va abdominal og'riqlar (66.0%) eng ko'p uchraydigan simptomlar bo'lib, ular ko'proq lyamblioz (87.5%) va askaridoz (76.3%) bilan og'rikan bemorlarda qayd etildi. Astenovegetativ buzilishlar (59.2%) parazitlar endotoksikoz va vitaminlar, mikroelementlar so'rilishining buzilishi (malabsorbsiya) oqibatida rivojlanishi tasdiqlandi.

Laborator-instrumental ko'rsatkichlar va korrelyatsion tahlil. Periferik qonda eozinofiliya darajasi parazitlar invazyaniyning turi va faolligiga to'g'ridan-to'g'ri bog'liq bo'ldi. eozinofillar miqdori bo'yicha bemorlar quyidagicha taqsimlandi: meyoriy ko'rsatkich (0-5%): 115 nafar bemorda (46.0%); yengil eozinofiliya (6-10%): 78 nafar bemorda (31.2%); o'rtacha eozinofiliya (11-20%): 42 nafar bemorda (16.8%); yuqori eozinofiliya (> 20%): 15 nafar bemorda (6.0%). Eng yuqori eozinofiliya ko'rsatkichlari toksokaroz (18.4 \pm 2.6%) va askaridozning migratsiya bosqichidagi bemorlarda (14.2 \pm 1.8%) kuzatildi. Koprofagik tekshiruvlarning sezgirliги lyambliozda bir marotabalik tahlilda past (43.7%) bo'lgan bo'lsa, ketma-ket 3 marotaba o'tkazilgan tahlilda hamda efir-formalinli konsentratsiyalash usulida sezgirlik 81.2% gacha oshdi. Tissue invazyalari (exinokokkoz, toksokaroz) bo'lgan bemorlarda IFA (ELISA) diagnostik usuli yetakchi o'rinni egalladi (sezgirlik mos ravishda 91.7% va 95.2%).

Qorin bo'shlig'i UTT tekshiruvida 103 nafar bemorda (41.2%) o't pufagi va o't yo'llari gipotoniya hamda devorlarining qalinlashishi, 81 nafarida (32.4%) hepatomegaliya va 36 nafarida (14.4%) jigarda o'choqli exinokokkoz kistalari aniqlandi. Korrelyatsion tahlil natijalariga ko'ra, qon zardobidagi umumiy IgE darajasi hamda periferik eozinofillar ulushi o'rtasida to'g'ri kuchli bog'liqlik aniqlandi ($r = 0.612$, $p < 0.001$), kasallik davomiyligi (surunkali kechishi) va gipoxrom anemiya og'irlik darajasi o'rtasida mo'tadil to'g'ri korrelyatsiya qayd etildi ($r = 0.485$, $p < 0.01$).

URGANCH DAVLAT TIBBIYOT INSTITUTI JANUBIY OROLBO'YI TIBBIYOT JURNALI

2 - TOM, MAXSUS SON-3. 2026

14.00.00 - TIBBIYOT FANLARI ISSN: 3093-8740

Olingan ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, kattalar orasida parazitlar kasalliklari ko'p hollarda gastroenterologik va allergik patologiyalar niqobi ostida kechadi [8, 13]. An'anaviy najas mikroskopiyasi to'liq tashxis qo'yish uchun yetarli bo'lmay, serologik tahlillar (IFA) va instrumental usullarni birga qo'llashni talab etadi [12]. Oshqozon-ichak va allergik simptomlar bilan uzoq vaqt murojaat qilib yurgan kattalarni parazitlarga maqsadli skrining qilish zarurligi isbotlandi [3, 9].

Xulosa. 18–60 yoshdagi bemorlarda parazitlar kasalliklarning etiologik tarkibida protozozlardan lyamblioz (38.4%) hamda gelmintozlardan askaridoz (22.0%) va exinokokkoz (14.4%) eng yuqori chastotaga ega. Kattalarda parazitlarning klinik kechishida dispeptik sindrom (72.8%), abdominal og'riqlar (66.0%), astenovegetativ buzilishlar (59.2%) hamda eozinofiliya (54.0%) yetakchi klinik-gematologik ko'rsatkichlar hisoblanadi. Tashxis sifatini oshirish uchun bir martalik koprofagik tahlil o'rniga takroriy konsentratsiyalash usullari, serologik IFA tahlillari va qorin bo'shlig'i UTT tekshiruvlarini o'z ichiga olgan diagnostik algoritmi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdiyev T.A., Suvonqulov U.T., Muhamedov I.M. *Tibbiylik parazitologiyasi va mikrobiologiya asoslari*. Toshkent: "O'zbekiston", 2021. – 280 b.
2. Rasulov S.K., Ahmedova M.D. Kattalarda lyamblioz va boshqa protozozlarning klinik-epidemiologik xususiyatlari. *O'zbekiston Tibbiyot Jurnal*, 2023; 3: 45–50.
3. Yo'ldoshev A.A., Niyazov Z.M. Qashqadaryo viloyatida echinokokkoz va nematodlar tarqalishi tahlili. *Tibbiyotda Yangi Kun*, 2022; 5(43): 112–117.
4. Karimov H.Y., Ismoilov U.M. Parazitlar kasalliklarda immunologik o'zgarishlar va ularni korreksiya qilish usullari. *InfeKSIYA, Immunitet va Farmakologiya*, 2020; 2: 34–39.
5. Toshpulatov B.R., Mirzayeva S.A. Buloq va quvur suvlarida parazitologik ko'rsatkichlarning sanitariya-epidemiologik bahosi. *Sog'liqni saqlashni tashkillashtirish va profilaktik tibbiyot jurnali*, 2024; 1: 78–83.
6. Сергиев В.П., Лобзин Ю.В., Козлов С.С. *Паразитарные болезни человека (протозоозы и гельминтозы)*. Санкт-Петербург: Фолиант, 2019. – 616 с.
7. Токмалаев А.К., Кожевникова Г.М. *Клиническая паразитология: протозойные инфекции и гельминтозы*. Москва: МИА, 2020. – 432 с.
8. Бронштейн А.М., Малышев Н.А. Современные проблемы диагностики и лечения гепатобилиарных гельминтозов. *Эпидемиология и инфекционные болезни*, 2021; 26(3): 124–131.
9. Авдюхина Т.И., Константинова Т.Н. Ламблиоз: современные представления о диагностике и терапии. *Медицинская паразитология и паразитарные болезни*, 2022; 4: 18–25.
10. Кравченко К.Б., Гузеева Т.М. Эпидемиологический надзор за паразитарными болезнями в современных условиях. *Журнал микробиологии, эпидемиологии и иммунологии*, 2023; 100(2): 150–158.
11. World Health Organization. *Preventive chemotherapy in human helminthiasis: coordinated use of anthelmintic drugs in control interventions*. Geneva: WHO Press, 2021. – 148 p.
12. Garcia L.S., Arrowood M.J., Clay R.M. *Diagnostic Medical Parasitology*. 7th Edition. Washington D.C.: ASM Press, 2021. – 1250 p.
13. Thompson R.C.A., Ash A. Zoonotic parasites of global health importance. *International Journal for Parasitology*, 2020; 50(10-11): 799–810.
14. Hotez P.J., Aksoy S., Brindley P.J. Neglected tropical diseases and helminth infections in adults: global burden and clinical impact. *PLOS Neglected Tropical Diseases*, 2022; 16(4): e0010250.
15. Speich B., Croll D., Fuerst T. Effect of sanitation and water quality on soil-transmitted helminth infections: a systematic review and meta-analysis. *The Lancet Infectious Diseases*, 2023; 23(7): 821–833.